

Год. VI Септемврий 1908 Кн. I.

Родопски напръдъкъ

Мъсечно илюстровано списание

за НАУКА, ОБЩЕСТВЕНИ ЗНАНИЯ

и НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ.

Излиза подъ редакцията на
Ст. А. Шишковъ и Василъ Деневъ

ПЛОВДИВЪ.

1908

год.

Съдържание на I книга:

Ст. Н. Шишковъ. — Съ какво се хранатъ помацитѣ. Народучни бѣлѣжки.

Н. — Чаушовската планина надъ Станимака. Пътиш бѣлѣжки.

С. — Вѣсти изъ Одринско и Родопите: а) Тържеството на свободата; б) Числеността на населението въ Родостенския и Галиполския санджаци; в) По бѫлгарското черковно дѣло въ Одринско.

С. — Некролози: а) Графъ Николай Павловичъ Игнатиевъ; б) Константинъ О. Радченко.

С. — Малки вѣсти по фолклора и славистиката изъ славѣнските земи.

Дойчо С. Каровъ. — Народни умотворения изъ Одринско и Родопите. I Народни баания отъ с. Широка лъка.

С. — Рѣчище съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи, звукови промѣни и форми въ народните умотворения.

Илюстрации. а) Изгледъ на Тополовския проходъ въ Родопите. б) Широколѫшкия съборъ на 20 юлий съ изгледъ на Карлъкъ.

Къмъ читателите.

Виѣсто отъ май, VI година на „Родопски Напрѣдъкъ“ започва отъ септемврий, като ще излиза всѣки мѣсецъ, освѣнь юлий и августъ, т. е. годишно 10 книжки, а недвумѣсечно, бакто бѣ до сега.

Годишната цѣна си остава 4 лева.

Год VI.

Септемврий

Книга I.

Родопски напръдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

ЗА

наука, обществени знания и народни умотворения.

Съ какво се хранятъ помацитѣ.

Народоучни бѣлѣзки.

Единични сѣмейства въ по-голѣмитѣ помашки села изъ Родопите би се намѣрили съ що годѣ завидно материјално състояние, ала богати хора, каквито ги има въ градовете и полеките села, тукъ нѣма. Па и да се срѣннатъ нѣгдѣ такива, тѣхното богатство е главно въ добитъкъ и земя, а малко въ пари. Голѣмото мнозинство отъ помашкото население е бѣдно, а по съвременното схващане за живота — мизерно. Това мнозинство съ непосиленъ физически трудъ съдва може да припечалява най-необходимото за живѣене — хлѣбътъ. *Хлѣбъ и соль да има, та другу е лесно; хлѣбътъ Аллахъ скисъ да не прави, пакъ за друго ще би какъ да е* и др. п. казва помакътъ.

Изобщо погледнатъ психичниятъ мирогледъ на помака показва, че той е фаталистъ и дѣлбоко вѣрующъ: всичко очаква и отдава на Аллаха или сѫдбата — късметя. „*Еслѣ аку съ касиѣтъ ще да „нѣш“*“ или „*Аку съ рѣкалъ Аллахъ, имѣ щимъ*“, ще каже той, когато му

прѣстоп или отъ похватността му се удава нѣщо да припечали. Силната вѣра въ Аллаха го прави стокъ-философъ въ всичко прѣзъ живота. Особни желания помакътъ нѣма; безсънни нощи той не знае, освѣнъ когато е боленъ, но и тогава той си казва: „*Кипату е^а написал Аллах ще^а да міне^а*“ и запазва своето чудно спокойствие и издръжливост. Помакътъ има твърдѣ скромни стремежи: да има покривъ, ама какъвъ и да биълъ той, за челядъта си; да си има нѣкое и друго парче годна за работа семя; да се на върта по дворицъ му нѣкое и друго добиче; да е сполучилъ добрѣме да си плати царския данъкъ, и тогава той счита себе си най-богатъ, най-честитъ. „*Аллах бил бе^ареаке^ат ве^арсїн*“ (хилядо благодарности Богу), „*Спулай на Аллахи*“ или „*Аллахъ шукир*“ (благодаря Богу) чувате на всѣка минута отъ помака и въ всѣки случай той пази да не изпусне дума на оплакване, на неблагодарност и съ това прѣгрѣши прѣдъ Бога. Сѣидбитъ градътъ или сушата сѫ поразили до класъ, или болести добитъкътъ сѫ умрели до кракъ, или пъкъ друго нѣкое нещастие го е сполетѣло, и питате го вий за това и изказвате свои тъ съжаления, обаче помакътъ хладнокрѣвно ви отговаря: „*Ег, Аллахува рабута, бе^ас нѣмгунф изин чїк^ана не^а бїва, спулай му*“, или пъкъ „*Кеч^а да правиш. Аллах е^а тѣа^а наре^адил*“, и продължава по-нататъкъ, като че нищо не е било,

Може се каза, че помакътъ прѣдъ себе си не гледа. Той не се смущава, че свѣтътъ имаъ много, че се обличаль хубаво, че живѣелъ богато. Той е доволенъ отъ това, що има и що може и поради това у него липсва оня грубъ egoизъмъ, жлѣчна завистъ и съврѣмененъ материализъмъ. Ето защо и нравствениятъ уровень у помака е несравнено голѣмъ, по-голѣмъ отколкото у другите иновѣрци, та и прѣстѫпността въ Родопите е малка, почти минимална и по количество, и по качество. Помакътъ може да гладува, дѣцата му могатъ да бѫдатъ голи, но вий никога нѣма да чуете отъ него оплакване, недоволство отъ сѫдбата му, или укори къмъ другите „*Ей сол-*

*кува е^а удре^а дил се^айбие^ата; В Аллахуви ро^аки е^а, не^а ё
наше^а зи^ане^а; Ут касмёте^а изе^адё не^а бива^а,* ще ти
нареди той, по укорна дума, гласъ на отчаяние, или зло-
ба нѣма дя чуете отъ устата му. И помакътъ работи
робски, хаби изполински трудъ и енергия отъ тъмно
до тъмно, често пѫти той възне безъ огънъ и покрив-
ка верѣдъ най-люта зима, може да легне съ досуцъ
празенъ стомахъ, ала посрѣща пощата съ истинска
почивка, съ пѣсня и приказка при своитѣ, напълно
доволенъ и отъ живота, и отъ себе си, безъ да го
дразнятъ нерви и страсти.

Но провѣрви ли труда на помака, усмихне ли му
се сѫдбата да припечали повечко имотецъ, току ви-
диншъ, че заговорилъ у него още по-далечъ алtruиз-
ма: да стори нѣкакъвъ *хайретъ*, т. е. нѣкое общепо-
лезно, благотворително дѣло: чешма, пѫть, мостъ, нѣ-
що по джамията, гробищата, а най-идеалното — да от-
вори *ачикъ одан* (гостоприемна стая), дѣто пѫтникътъ
чужденецъ ще намѣри радушенъ приемъ, чистосър-
дечна прислуга, безплатна храна и подслонъ и за се-
бе си, и за добитъка си. И тукъ той проявява типич-
ната общеславянска чърта — гостеприемството — и
то тѣй, както ния рисува историята. Помакътъ самъ съ
челядъта си ще пести, ще дѣли отъ грѣбъ и гърло,
нова гостенина, за *ябанжията*, както казватъ, ще има,
ще се отерами предъ този, който нарочно или слу-
чайно е „*пұслыға қоңғатада мү, сғорил ихтибәр да накү-
си хле^аби мү.*“

Помакътъ се явява такъвъ стонъкъ и къмъ всички-
тѣ си нужди въ живота. Такъвъ е той и къмъ хра-
ната. „*Кинату и да түриш ф курәма. той пак ще^а да
йїщে^а*“, казва той, а тоя взглѣдъ го прави да не бѣ-
де гастрономъ. Той се моли Аллаху само едно да не
липсва — хлѣбътъ: има ли хлѣбъ, помакътъ е богатъ.
„*Хлеб и сол' дн не^а прави Аллах да са е^акейк. та за
другу бїва как дн ё*“, и това му е всичката грижа.

Обаче отъ всичко това, що казахъ за психиката
на помаците въ Родопите, не значи, че тѣ не отби-
ратъ отъ доброто, не цѣнятъ красивото и нѣматъ по-
хватъ и къмъ по-культурна обстановка. Помакътъ то-

же обича да има и хубава и варосана къща, и хубава покъщина въ нея, и по-гиздаво облъкло за себе си и челядъта си съ тая разлика само, че това той страстно не желас, лишна енергия за него не хаби, своя душевенъ мпрогледъ не си нарушава, за да го постигне, а най-бължитото е, че такова не търси по съмнителни пътища, съ нечестни срѣдства, а се надѣва на своя трудъ, на своята нестеливост и на своя Аллахъ.

До тукъ казаното бѣше нуждно, за да може любопитниятъ читателъ да си уясни по-добре, какъ помашкото население въ Родопите гледа и къмъ първата необходимотъ въ живота — храната, цѣльта на тия народоучни бѣлѣжи.

Знае се, че отъ имотното състояние на човѣка, отъ неговата по-слаба или по-голѣма производителностъ зависи и всичко друго въ живота му, съдователно на първо място и храната му. Имотниятъ човѣкъ се храни по-добре, съ по-разнообразна, по-изобилна и по-доброкачествена храна, а бѣдниятъ, не ще и дума, по-бѣдно. Той е и у помаците. Животинската храна е достъпна само за по-състоятелната класа хора, а съ растителната се храни мнозинството.

Но вътърътъ случай погледнатъ живота на Родопските помаци се вижда, че тѣ сѫ вегетариянци. Месната храна помакътъ рѣдко употребява, може се каза случајно, и то не че не може да си я набави по единъ или другъ начинъ, а защото е свикналъ на растителна храна, която той прѣпочита. Ако помакътъ има овце, кози или краага, той не се рѣшиava никога за своя и на челядъта си утода да заколи теле, агне или яре. Такова нѣщо ще направи, ама за други извѣредни случаи въ кѫщата си, каквото на Курбанъ байремъ, за поменъ на умрѣлите си близки, за годежъ или свадба на синъ или дъщеря, за нѣкой другъ оброкъ, или нѣкъ за да дочака и се отсерами прѣдъ нѣкои рѣдки гостени въ домътъ си. Обаче и въ такива случаи челядъта му ще добере само остатъка, и то ако се укаже такъвътъ. Месна храна помакътъ ще яде само тогава, когато се поболѣе случајно нѣкое

отъ добичетата му, или когато се нарани, та изпрѣвари да го приколи и месото му, разбира се, въ село нѣма кому да продаде. Също и чедядът му вкусва месна храна, когато се случи да присъствува на курбанъ, свадба и др. подобни.

Въ ни едно помашко село касапница и касапи нѣма, неможешъ и мясо за проданъ да намѣришъ никога. Съ богатитѣ помашки сѣмейства обаче не е тѣй. Понеже тѣ иматъ често птици външни хора било по работа, било като гостени, то такива иматъ отъ време на време и месна храна на трапезата си. И прѣзъ рамазанините нощи тоже по-състоятелните повечко употребяватъ мясо. Такива имотни челяди за зимата си приготвятъ и консервирана месна храна. Есенъ си заколватъ по нѣкой старъ бравъ, овца или коза, и съ лой опържватъ мясо, тъпчатъ го въ очистени тѣ стомаси на сѫщите животни, или го оставятъ въ дълбоки сѫдове да истине и образува пити и по тоя начинъ иматъ готова *забѣла* (мясо и тѣстина) за прѣзъ зимата. Това казнатъ *саздарла*.

Въ южните Родопски склонове отглеждатъ много кози. Тамъ помашкото население по нѣколко начина приготвява и солено консервирано мясо, *настарла*, която се изнася за проданъ и вънъ отъ Родопите. Приготвя се и сушено мясо — *какач* — на коминътъ опушено, ала такова правятъ отъ едрия и мършавиятъ добитъкъ. Но и тоя лукъ си допускатъ само имотните сѣмейства.

Отъ блажните хани, любими на помакътъ, сѫ млѣкото, сиренето, а слѣдъ тѣхъ маслото. Лѣтѣ било или зимѣ помакътъ безъ млѣко не бива. Поради това и най-бѣдното сѣмейство въ Родопите се стреми да си припечали крава, за която помацитѣ казватъ, че е *половина домъ*. Риба почти помацитѣ не ядатъ, също и други животински хани, каквото рагци, миди, охлюви и др. под. не употребяватъ.

Растителната храна не само че е главната, па за голѣмото мнозинство и единствената храна, но тя заема първо и почетно място и въ изключителните и важни въ живота случаи. Пърлата грижа на всѣ-

ка помашка челядъ е да има хлѣбъ. „Аллах е*скік да
гу и* прѣви и на биши душманъ“ е първата молба и
желание на всѣки помакъ.

Помацитѣ изобщо се хранатъ съ домашнѣ че-
ренъ хлѣбъ чисто ръженъ, чисто царевиченъ, чисто
овесенъ или ячмененъ, или пѣкъ смѣсенъ безразбор-
но съ какъвъ процентъ отъ два или позече отъ гор-
нитѣ видове, споредъ каквато върнена храна е доби-
ла всѣка челядъ отъ сконцѣ собствени иници и своя
трудъ. Помацитѣ, що живѣятъ по високитѣ билѣ, дѣ-
то освѣнъ рѣжъ и овесь други върнени храни не ви-
рѣятъ, се хранятъ само съ рѣженъ хлѣбъ, а чѣ до-
линитѣ и нискитѣ склонове къмъ полетата, дѣто ви-
рѣе царевица, тамъ се употребѣва чисто царевиченъ
хлѣбъ, или полусмѣсенъ. Но за забѣлѣване е, че по-
машкото население безъ царе печева хлѣбна храна не
бива, и ако така не добие отъ сконцѣ ниви, купу-
ва си я отъ другадѣ. Пшеничните — чистиятъ —
хлѣбъ за помака е луксозна храна. Той е недостъпенъ
като ежедневна храна по економични причини. Упо-
требѣва се само въ особени случаи, каквото
на годежи, свадби, помени, въ байремски дни и при
гостуване. Но пѣкъ тѣстени пшенични храни сѫ оби-
ковени.

Хлѣбътъ се пече въ пепци, каквито има въ всѣ-
ка кѫща, или на жерава подъ кръшникъ. Първиятъ
винаги е съ квасъ, а въ вториятъ случай бива и безъ
квасъ, прѣсень. Първиятъ обикновено казватъ хлѣбъ
(въ Ахъ чебейско на голѣмитѣ домашни хлѣбове
казватъ *фурнити*, а на малкитѣ за помени, за гоща-
ване и пр. казватъ *фудулка* — *и*), а вториятъ — *пѣта*,
подметник, *чурек*. Когато брашното е малко за цѣ-
ла пещъ хлѣбъ, или пѣкъ работата е насилила, та
врѣмето е малко, тогача за по-бързо пекать въ же-
равата пита. Чисто царевична пита съ квасъ и въ та-
ва се казва *бубота*, а пѣкъ такана отъ пшеничено
брашно и печена на наложени плохи на огънъ се
каква *тапеа*, защото е по-тънка отъ всѣки другъ
печень хлѣбъ.

Ето по-типичните храни, съ каквито помашкото
население въ Родопите сѫ храни:

а) Тъстени.

1) *Качемак* отъ царевичено брашно, но когато такова лице а, варишь го и отъ ръженено и овесено. Яде се като за хлебъ мъсто, дроби се въ млъко, или пъкъ се напитва въ тава, полива се отгорѣ съ масло или медъ и се каза тога *а пътешна каша*, а нѣкѫдѣ го каз атъ и *прученник*.

2) *Рестка каша* отъ какъо и да е брашно, вари се като супа и се смѣсва съ сирене, съ чукани орѣхи, таханъ, прѣсно млѣко, масло и др. и се яде дробена съ хлебъ.

3) *Морудник* — и, отъ рѣдко съ квасъ тѣсто отъ пшеничено брашно пекатъ на нажежена плоча тѣнки питки, та ги намазгатъ съ масло и сирене, или съ медъ.

4) *Лукмъ, миканди, кулаги*, тѣстени питки, пържени въ дървено масло, или пъкъ съ яйца въ бѣло масло.

5) *Ругатник* — *ци*, точени листа отъ пшеничено тѣсто, сбити листата на трижълници, та образуватъ дили отъ по 10 листа, послѣ ги пекатъ на нажежена плоча и намазгатъ съ масло.

6) *Убърнату, кашник* *ѣйченник*, царевичено брашно размѣсено съ кисело млѣко и сбити яйца и печено съ масло на огънть въ та а, като баница.

7) *Клини*, баница, точени листа, настлани въ тава, помежду имъ нарѣсенъ варенъ оризъ съ яйца, зеленчуцъ съ яйца и брашно, дробена тик а, дробено зеле, голяя, болгуръ, картофи и др. и печенъ на огънть съ масло.

8) *Кускус*, зрѣнца отъ пшеничено тѣсто, сушени на слънце. Кускусъ варятъ на супа и на пилафъ.

9) *Люфка*, нарѣзани на дребно и сушени листа отъ пшеничено брашно, млѣко и яйца, или пъкъ постна.

10) *Трѣхана, булгур*, на малка ржечна мелница смѣта на едро, разбиена просто, пшеница, или царевица. Вари се чисто на супа или пилафъ, или пъкъ смѣсъ съ прѣсно млѣко, пастарма, зеле и др. и.

11) *Лътва трахана*, замъсено тъсто отъ пшеничено брашно постна, или блажна съ яйца и млъко.

Слѣдъ като хубаво подкисне, размѣсватъ го съ брашно и го правятъ на малки зрънца, като кускусътъ.

б) **Растителни храни.**

1) Г'оже^а, въ Рупчоско буранай^а, сухъ фасулъ смѣсенъ съ царевичени зърна, варени и заблажени съ пържено масло.

1) Сѫщо съ кисело зеле.

3) *Сарми*, *пиле^ата*, *апрѣци*, отъ кисело или прѣсно зеле, пълни съ болгуръ или оризъ.

4) *Фасул* и *боб* сухъ и зеленъ, на супа или яхния, салата или инѣкъ, постенъ или блаженъ.

5) *Куче^ан'*, голяя, само зелето, додѣ е младо, или луковичата нарѣзана на ситно и варена или чисто, или смѣсъ съ фасулъ, оризъ, картофи, булгуръ и др.

6) *Патату*, *кумпир*, варено съ фасулъ, оризъ, зеле и др. п. или пъкъ чисто на яхния или салата. Сѫщо и печено въ пепельта или въ пещъта.

7) *Ехни^а*, *варену биле^а* отъ разни видове зеленчуци и бурени: лапатъ, киселецъ, лозови листа, лукъ и др. подобни, пържени съ яйца сбити, или пъкъ съ дървено масло.

8) *Тиква на кѣра*, или пъкъ кълцана и варена на яхния съ оризъ, болгуръ, съ сушени плодове (круши и ябълки) и др. п.

9) *Шушул^аки*, ошавъ, сушени плодове накиснати въ вода, или варени.

10) Медъ и шербетъ отъ него.

11) *Водену, суукл^ак*, или шербетъ отъ шушулки, или ако нѣма такива, малко оцетъ съ вода и захаръ — шербетъ.

12) Кисело зеле, разни видове саламура чушки, круши, ябълки, дрѣвки въ трошия, петмесъ отъ гровде или тикви, *лан'гур* — сокътъ отъ изтикано гровде и прѣсъчено съ хардалъ и др. т.

Изобщо рецептурата на постни яденета въ помашката народна кухня не е ни бѣдна, ни проста, и

Изгледъ на Тополовския проходъ въ Родопите.

заслужава едно обстойно проучване и описание.

в) **Месна храна.**

Помаците ядатъ месото на слѣдните животни: овца, коза, рогатиятъ домашенъ добитъкъ, заяцъ, сърна и домашни птици. Помакътъ прѣпочита печено-то мясо — *чевчарм'ба* — и то цѣло на шинь. Варено яде той съ зеленчуци, картофи и болгуръ или оризъ. Обаче поради много малкото употребяване на мясо, по него досущъ малко рецепти има въ помашката кухня за готовене.

Помакътъ безъ водена храна не бива никога. На първо място иде мътеницата, *бърканица*, както я назватъ (бутано мяко), която служи и за *каплък*, *приєда*, да се яде съ хлѣбъ, пита или качамакъ на манжа място, и да се пие сѫще временно. Ако липсва, мяко, тогава за водена, *суклук*, както помакътъ още назава на водните храни, му служи *ошавътъ*, *шушулки* (сушени плодове) отъ сливи, череши, круши, ябълки и др. и. Но ако и такива нѣма, тогава въ паница вода съ малко оцетъ и бучка захаръ, или лъжица медъ, си пра и любимия соуклукъ.

Спиртните напития помаците не употребяватъ съ изключение въ нѣкои само по-блѣжити села, дѣто сѫ сѣдалищата на правителствените учрѣждения, или пъкъ сѫ смѣсени съ българи. Въ помашките покраини, дѣто прѣдѣлъ лозата, правятъ *трушъне*, *лангуруп'*, изтисканъ сокътъ отъ гроздето и прѣсеченъ съ хардаль.

Тютюнъ и каве употребяваатъ всички и всѣкаждѣ. Помакините не пушатъ. Извѣстно е употреблението и на емфето.

Врѣмето за ядене е опредѣлено. Зимѣ помаците ядатъ три пижти въ денонощие: сутринъ въ 8—9 часа, на обѣдъ въ 1—2 часа и вечеръ въ 7—8 часа. Сутрешното ядене назватъ *пробигма*, обѣдътъ — *пладнѣна*, а вечерята — *вѣчеаре*. Лѣтно врѣме обаче между *пладнѣна* и *вѣчеаре* на полска работа ядатъ и четвърти пижти къмъ 4—5 часа слѣдъ обѣдъ и това ядене назватъ *малка вѣчеаре*, обаче често пижти ста-

ватъ малки закуски и прѣди сутрешното ядене и обѣдното, на които казватъ *малки прогима и малка плад'нина*. за разлика отъ *гулѣма прогима* и *гулѣма плад'нина*.

Сѫдоветѣ, въ които се готви и държи храната, сѫ мѣдни, прѣстени и дѣрвени. Мѣдни сѫ котлитѣ за парене, които изобщо наричатъ *харкумъ*: *варѣчка*, *плад'нишка луїл'ница*, *харапиѣ* и пр. Първите дѣвѣ сѫ обикновено за готвене по-малки, третята е за доне мѣдко, а четвѣртата е по-малка отъ казанъ и служи и за пране. Прѣстени и дѣрвени сѫ сѫдоветѣ, въ които се пази и насишва яденето. Прѣстени и дѣрвени сѫдове употребяватъ сиромаситѣ, но ги има и у имотнитѣ хора заедно съ мѣднитѣ.

Мѣднитѣ и прѣстенитѣ сѫдове се купуватъ отъ тѣнъ и изъ близкнитѣ градове и пазари, а дѣрвенитѣ се работятъ отъ самитѣ помащи. Има помашки покраини, дѣто работенето дѣрвени ложици и сѫдове е почти занятие за поминъкъ. Както дѣрвенитѣ, тѣй и прѣстенитѣ, па донѣкѣлѣ и мѣднитѣ носятъ и общото име *паници*.

Помацитѣ иматъ хранителнитѣ продукти като нѣщо свещено, а особено къмъ хлѣбътѣ и хлѣбнитѣ храни въ помашкия мирогледъ е спазенъ единъ видъ култь като къмъ първа потрѣба за човѣшкия животъ. Помакътѣ още отъ дѣтичество се учи да почита съ религиозно чувство хлѣбътѣ. Ни помакътѣ, ни помакинята, па и дѣцата имъ не сѣдатъ на трапезата да ядатъ, не похващатъ съ рѣцетѣ си хлѣбъ, прѣди да сѫ се омили. Сѫщо и слѣдъ ядене не се залавятъ о друга работа съ неомити рѣце. Помакътѣ нѣма да остави и гостенина си да яде, безъ да му е поднесено прѣдварително да се омие.

Помакинята пъкъ никога нѣма да си позволи да меси хлѣбъ въ кѣщата си, ако има менструации и ако не е облѣчена съ чисти дрехи. Ако помакътѣ е на пѣтъ, той постели на скута си кърпица, кога да яде, за да не падне въ краката или на дрѣхитѣ му нѣкоя троха. Отъ трапезата трохитѣ никога не се оставятъ да се тѣпчатъ навсѣкѣдѣ, а грижливо се смиратъ и хвѣрлятъ не на

купището, или друго нечисто място, а въ съдовете, дъто събиратъ храните за добитъкът и домашните птици. Същото се пази и съ сички хлебни храни, сурови или не. Небръжното отнасяне къмъ хлебътъ се има не само за невъзпитаностъ, лоша отхрана, но се върва, че то докарва до сиромашия, до гладъ и въобще постига зло виновниците. „Ще та нукал'иè хлебаца“, или „ще та истоакнеа хлеба.“ т. е. ще ти докара нѣкое зло небръжността къмъ хлеба, непочитането хлебните храни.

Култътъ къмъ хлеба у Родопските помаци се очертава най-ясно въ народните вървания и лѣкувания, от които азъ ще спомена само нѣкои за сега.

1) На малкото бозайнически турягъ подъ възглавничката въ люлката кора хлебът, за да го пази отъ всѣкакво зло.

2) Чифтъ (двойка) братилъ класъ се казва **майка**. Който отъ жътварите намъри такава майка, подаряватъ му нѣщо стопаните и пазятъ класътъ въ къщи за плодородие.

3) На Сурвакъ изъ къщи най-напрѣдъ сутриньта разхврлятъ житни зърна, за да бѫде годината плодови.

4) При годежи и при свадба младите се обсипватъ съ пшеничеви зърна, за да бѫдатъ щастливи и плодни.

5) На извѣстни дни прѣзъ годината и при известни случаи въ живота (при помени за умрълите, при появяване на болести, при благословии и благопожелания на годежи, свадби и др. под.) пекатъ пироги или специални пшеничени хлебове и ги **ломят**, т. е. поднасятъ всѣки да си отчине по късче и благопожелае за каквото е наречено да се сбѫдне.

Най-послѣ не само на помаците, но и на българите въ Родопите най-важната и най-употрѣбителната клетва е въ хлебътъ: „**да ма услеапи ей сдеа хлебенъц**“, ако напр. е сторилъ, казалъ или мисли еднакво си нѣщо, казватъ, когато стане потрѣба за клѣтва. „**Да та ук'ди хлеба, дѣту си ел**“, проклинатъ нѣкого, който се е показалъ непризнателенъ къмъ сторено добро. „**Мѣташ му**

хлеб, пак тò та лае^а. казватъ за нѣкого, комуто правятъ добро, а той отвръща съ зло, и мн. др.

Пловдивъ, 1908 год.

Ст. Н. Шишковъ.

Чаушовската планина надъ Станимака.

Пъти бѣлѣжки.

По своя строежъ Родопитѣ сж чудни планини. Като залѣзете изъ тѣхъ, вие не срѣщате онова досадно еднообразие, което ви измѣчва, когато пихвате по-продължително нѣкаждѣ изъ полето, или пѣтъ изъ нѣкоя гола безлѣсна планинска пустиня. Въ Родопитѣ вие на всѣка стжика се натъквате на чудни комбинации отъ канари и поляни, гори и рѣтлини, бърда и долини, които мѣнятъ като въ калейдоскопъ своята омайни картини. Едва сте се вгледали въ нѣкое диво и дивно кѫтче, едва сте започнали да си образувате въ окото съчетанието въ него въ чудни форми и се мжчите да скланяте контурата му, ето че напѣтите на друго жгълче, съ други краски и форми, а то сѫщото, само че погледнато отъ друга точка, поль другъ жгълъ. И въ тоя захласть вие се спирате и чудите, да ли това е математическа игра на природата, или хитра измама на окото. Това е то прѣлестъта на Родопитѣ, чудноватиятъ строежъ на тия хубави наши планини, въ които, единъ пѣтъ стжиналь кракътъ, ще ви се вѣчно да бѫдете тамъ.

Гледанъ величавиятъ имъ силуетъ отъ Пловдивъ, Родопитѣ ви дразнятъ очитъ и будятъ истерично нетърпѣние за момента, въ който ще нагазите въ омайнитѣ имъ обятия. Съ такова нетърпѣние на 29 юни, т. г., току-що се завѣрши годишниятъ актъ въ гимназията, и една група колеги-учители се наговорихме за три дни само да подишаме благодатния Родопски въздухъ и се пощурате изъ едно близко, ала непознато кѫтче при Станимака. — Чаушовската планина, чито западни спускове ту въ видъ на буйна борова гора, ту въ огромни червени стѣни и дълбоки проломи стърчатъ надъ Станимака и Бачково и се виждатъ като гиганти отъ Пловдивскитѣ тепета. Маршрутъ ни бѣше първия денъ вечеръта да бѫдемъ неканени гостени въ мънастиря »Св. Петка« на втория денъ да се възвиремъ по планината и прѣзъ Чаушово да стигнемъ въ Еръ кюприя, дѣто щѣхме да опитаме помалкото гостоприемство и вкусътъ на Родопската пестърва, а на третия денъ обратно прѣзъ източните спускове на платото къмъ Тополово за Станимака и Пловдивъ.

Верѣдъ уморната и знойна горѣщина и обладитъ прахъ излѣзохме отъ Пловдивъ въ 3 часа слѣдъ обѣдъ, въ 6 часа

бъхме въ Станамака, а при заникъ слънце пънъ се отзовахме въ спретнатата полянка, дъто се гуши скромния мънастиръ »Св. Петка« посрещнати и нагостени както всъкога най-добрѣ отъ любезния и пъргавъ отецъ Николай Гологановъ, игуменъ на обителта. И заникъ, и изникъ слънце въ хубави ясни дни отъ »Св. Петка« сѫ чудесни. Проснатата потънала въ зеленина и благодать Маричина долина гаче ли се кѫпе сутринъ и вечеръ въ животворнитѣ и златни милувки на царътъ на небето. Гледката отъ такива точки въ Родопите къмъ полето е вълшебна; тя магьосва и чувства, и духъ.

Сутринът отецъ Николай има любезнотъ да ни даде едно отъ мънастирските мулета, на което прикачихме багажа и се запътихме изъ възвивиятъ по ребрата на склонътъ каменистъ пътъ, що води на-горѣ за Чаушово. Не съобразихме да подранимъ изъ тия припеки по хлада, ами тръгнахме, когато слънцето опалвеше съ юлскиятъ си лжчи и най-скрититъ бръчки на склона. Пътътъ все възвива нагорѣ по каменлива мѣстност, прошарена само отъ дребенъ храсталакъ, безъ сѣнка, стръменъ и уморителенъ, та още отъ самото ини тръгване отъ мънастиря ний почнахме да усъщаме неговата досада и умора. Нашитъ селяни изъ планините сѫ по практични хора; планинската природа ги е калила и научила какъ да избѣгватъ такива съсипателни и доши пѫгѣки, като всѣкога гледатъ да нагодятъ своето пѫтуване тѣй, че или сутринъ рано, или привечеръ при заникъ слънце на сѣнка и по хладъ да ги изминатъ. И наистина, чакъ до Чаушово освѣнъ воловарчета и единъ овчаръ другъ човѣкъ по пътя нито срѣщахме, нито стигнахме. Но нась ни измѣчи тоя пътъ и инъктъ: пропуснахме да си земемъ сѫдъ съ вода отъ мънастиря, отдѣто до самото село Чаушово едно разстояние отъ 3 часа по пътя има само на едно място изворче: *Вашивата вода*, ала и нея не можахме да улучимъ, та пътътъ колкото досаденъ, петъ пѫти по-мѫжителенъ ни стана. Уморени и прѣгракнали отъ жажда, унесени въ мисълъта кога ще изминемъ стръмнината и се изкачимъ на връхътъ на склонътъ, никого отъ нась не увлѣче инакъ чудно омайната гледка, що се открива за пѫтника изъ това възвиване по Чаушовската планина.¹⁾ Полето цѣло проснато и потънало въ зеленина, съ отражавшитъ слънчеви лжчи надъ змиевидната по-връхност на р. Марича, червенитъ покриви на кѫщи изъ усъбенитъ полски села, мъгливиятъ силуетъ на Старопланинския гребенъ, който на срѣща съперничи и се надспрѣваря по величавост и красота съ Родопите, — всичко това заслужава да спре окото и да накара да се забравяятъ за минута и жажда, и умора.

Както и да е, съ пъшекъ и хубава умора минахме това

¹⁾ Вижъ „За малко пътъ царството на Родопите“ въ 1 и 2 книги отъ „Родопски напрѣдъкъ“, V год. 1907.

»проклето«¹⁾ ребро и стигнахме къмъ 11 часа краятъ на бърдото, собствено неговия върхъ. Тукъ вече дребниятъ храсталакъ отстъпя мястото на хубава и стройна борова и букова гора, която покрива не само горните части на склонътъ, но пълни като букетъ и всичките гънки и долини. Помежду два върха — *Дамгелж-гедикъ* и *Черни връхъ* — се образува седловинка, и пътътъ се промушива прѣзъ нея и излязъ горѣ на открита поляна, същата Чаушовска планина. Тукъ се спрѣхме да се понагледаме на хубавата гора, на недалечните тенета Пловдивски и тритещето отъ маранята поле, на и да попитаме спрѣлия се съ стадото си чаушовецъ овчаръ, има ли нѣкаждѣ тждѣва вода. Като че изново ни се прикосиха краката, когато това планинско чедо ни обади, че чакъ до селото Чаушово вода нѣма да намѣримъ. На въпросътъ ни колко още има до селото, каза ни, че имало нѣмало единъ чайрекъ (четвъртъ) часъ. Минахме седловината и залѣзахме изъ поляничестото плато, каквито всички по-голѣми отломъци склонове въ Родопите иматъ. Това не е друго, освѣнъ единъ грамаденъ конусъ, въ срѣдата прѣсъченъ съ разкошна вълниста поляна, нѣкаждѣ потънала въ буйна борова гора, нѣкаждѣ гола камениста, ала въ по-голѣматата си част като губеръ обрасла съ сочна, гъста и ситна трѣва. Такивато високи поляни самитъ Родопчани назватъ *планина*, което съдържа широко понятие: най-високото място въ единъ грбенъ, грѣвно и добро пасбище, съ най-добъръ и здравъ климатъ, хубава вода и чудно гоинце на добитъкъ. Ако такова пладато е покрито само съ трѣва, назва се още и *карталъ*, ако ли е голо, каменисто — *пазлакъ*.

Поляната на Чаушовската планина държи въ диаметъръ не по-малко отъ 10 километра, а по цѣлото ширине на самия склонъ отъ рѣка до рѣка повече отъ 30 километра. Тъй напр. да тръгне човѣкъ отъ с. Бачково, западната край на Чаушовската планина, и стигне въ с. Еръ кюприя — източния край, мѣжно може да се измине за б часа врѣме. Както самитъ плата горѣ, тѣй и спусковетѣ на такива грамадни склонове въ Родопите сѫ интересни по своя общъ видъ и природа. Чаушовската планина на западъ спъръша съ грамадни висини: *Червената стѣна*, *Сливовъ долъ*, *Безово* и *Анатемитѣ* надъ Бачковския монастиръ, селото Бачково и града Станимака, дѣто образува десния брѣгъ на Чепеларската рѣха. Тия висини, едни покрити съ буйна борова гора, други стърчащи голи въ великански канари, изцѣло се виждатъ отъ Пловдивъ. На изтокъ сѫщо въ единъ такъвъ проходъ — *Арна-гедикъ*, или Тополовския проходъ — завършива своите спускове; сѫщото е и на югъ къмъ дефилето на р. Еръ кюприя, и само къмъ севѣръ Чаушовската планина спуска въ

¹⁾ Това е сършека на легендарните Станимашки „Апатеми“, проклето място поради вѣроломността на измѣнициата бабичка. Вижъ за това III год. „Родопски напрѣдъкъ“, 1905 год.

редица гънки свойтѣ ребра къмъ полето дѣ полегато, дѣ по-
наведено. Наоколоврѣстъ Чаушовската планина изъ приици и
брѣчки сѫ нанизани селата Бачково, Ерѣ-кюпria, Орѣшецъ,
Червенъ, Горне Арбанасъ, Бачковски монастиръ, па и полови-
ната отъ града Станимака.

Цѣлото плато е вѣлмисто, но почти цѣлинничко голо, нѣк-
ждѣ каменисто отъ варовикъ, нѣкждѣ съ запазена слаба поч-
ва отъ червеноземъ, обѣрнатъ на южни планински ниви отъ
рѣжъ и овѣсть. Макартъ Чаушовското плато и да е на една срѣд-
на височина повече отъ 1200 метра надъ морето, кий видѣхме
тукъ тамъ да се зеленѣятъ и царевиеви и бобови ниви. Кол-
кото повече залѣзвахме къмъ срѣдата на платото, толкова то
по-голо ставаше. Само въ краищата и нѣкждѣ изъ завѣтигъ се
виждаха оцѣлѣли нѣкждѣ единични борови дървета, оставени
въ борба съ вѣтроветъ и стихиигъ. Изминахме половина часть,
срѣднахме малки момчета и момиченца мулетарчета и воловар-
чета. Питаме ги, далече ли е още селото, казатъ ни още единъ
часть. „Дяволъ ви зѣль и часоветъ, макаръ,* гибъно извикаха
нѣкои отъ компанията. Прѣди половина часть ончарътъ се по-
дигра съ нась и ни казва чейрекъ часть има до селото, изми-
нахме два чейрека, сега ни казватъ още цѣлъ часъ. Значи, ча-
советъ на тия планински обитатели трѣбва да сѫ по-голѣми и
и отъ колелетата на една селска кола.

Пѣтътъ продължава прѣзъ поляната помежду ливади, ин-
ви и каменаци, държи току речи права линия, затова и Чаушо-
вци дали на цѣлата въ тоя край на платото мястностъ култур-
ното име *Улица*. Най-послѣ слѣдъ четири часове разнищване
кости и мищици, отъ които нито една остана непобутната отъ
тоя вѣрълъ пѣтъ, стигнахме въ Чаушово.

Това село е едничкото заселено място на платото. Кол-
кото има други села въ областта на Чаушовската планина, тѣ
сѫ въ ребрата и полите на склоновете ѝ. Тѣхъ изброяхъ по-
горѣ. Чаушово не е въ срѣдъ платото, а е разположено малко
къмъ югозападния му край. Името си е добило отъ единъ тур-
чинъ чаушъ, който билъ засѣданъ да живѣе въ селото, а отъ-
послѣ изгоненъ отъ българитѣ. Сега Чаушово е чисто българ-
ско село. На 31 декември, 1907 год., споредъ сѣмейната книга,
Чаушово е броило 1007 жители и отъ двата пола. Въ Чаушов-
ската община се числи и малкото селце Орѣшецъ, което има
134 жители, отъ които около двадесетина сѣмейства сѫ тури-
читаци. Поминъкътъ на жителитѣ му е дребно скотовъдство,
слабо земедѣлие, колкото почвата и мястото помогатъ за това, а
главно зидарство. Чаушовци, както и всички други Родопски зидари,
кръстосватъ Старозагорско, Хасковско, чакъ до Бургаско и ра-
ботятъ занаята, а зимѣ прѣзъ декември се връщатъ въ домо-
ветѣ си и прѣстоявватъ, додѣ мине зимата и стане ново време за ра-
бота. Нѣкои отъ занаятчиитѣ зидари, които работятъ въ по-
ближи изъ полето села, си идватъ въ домоветѣ и прѣзъ лѣтни-

тъ празници, каквото Петровден, Илинден и Голъма Богородица.

Не малка част отъ Чашовци сѫ и скотовъдци, овчари, на които помнѣкътъ изключително е въ отгледването овце и кози, за което имъ спомага хубавата планинска паша. Овчари-

Широколъжкия съборъ на 20 юлий съ изгледъ на Карлъкъ.

тъ не знаятъ чужбина, осаѓай близкия пазаренъ градъ, дъто продаватъ свои тъ продукти. Но всичката друга стопанска и домашна работа изцѣло е на жената. Често пакти тя въ отсѫтствие на мъжа си ще изоре нивата, ще я посъе и ножъне, ще приbere житото, ще върши и всички други къщи работи, на ще

натовари мулето дърва или други произведения, каквите са припечали въ излишъкъ, ище иде въ Станимака да си наиза-
рува, щото ѝ тръбва. Мжжетъ и да се завърнатъ отъ чужбина,
тъ въ селото си прѣкарватъ врѣмето като въ почивка изъ кръч-
митъ, и мащина сѫ, които ще навѣстятъ и помагатъ на женит-
тъ сп въ стопанскитъ работи. Въ Чаушово, както почти и въ
всички Родопски села, дѣто населението се поминава и съ за-
наяти и кираджийство по чужбина, на жената е най-тежкия то-
варъ;ней лежи всичката кѫщна и полска работа. Тя, наистина, е ре-
биния въ живота, както сами мжжетъ си изновѣдатъ тждѣва. Още
отъ дѣтицство тя се кали въ тоя тежъкъ трудъ и безропотно го
носи прѣзъ цѣлия си животъ. Ето защо моми и млади булки ще
срѣщнате съ правилни и привлекателни чѣрти, ала отъ 25 го-
дищна възрастъ на горѣ жената изгубва цѣвта на лицето си и
веселостта на духа. И вие не можете да повѣрвате на очите
си, когато видите посочатъ нѣкоя клюхнала вече баба, съ синати
мускули, ирѣгорѣло и набрѣчкано лице, че е още булка на 30
години, а пѣкъ изглежда на 60.

Като заговорихъ за поминъка на Чаушово, г. кметътъ имѣ
любезността да ми обади, че въ селото имѣ имало 3000 овце,
300-400 кози, около 1000 главъ рогатъ добитъкъ и повече отъ
300 мулета и коне. Той прибави още, че изобщо поминъчно
селото, имѣ не е съвсѣмъ бѣдно, както сѫ много други села въ
Родопите, и че това се дѣлжало на широкото имѣ землици, ра-
ботливостта на мжжетъ (за женитъ прѣмѣтъ) и нестеливостъ-
та изобщо на Чаушовци. И наистина, когато се говори за ма-
териялно, поминъчно състояние въ тѣзи планински мѣста, трѣбва да
се знае, че цомъ една челядь има едно муле за работа, една
или двѣ крави, нѣкоя и друга скаждна нива, мжжетъ — занаятъ,
нѣма дѣлъ и посрѣца, макаръ и съ трудъ неосиленъ и нестeli-
востъ неизпътна за мнозина, всички потрѣби за живота, то
за такова сѣмейство казватъ, че е добре. Ако ли пѣкъ се иѣр-
ие вѣцо повече, на и нѣкай другъ пришестъ гропъ, то съ
вече богато сѣмейство въ очите на съсѣди и съседини. И та-
кова сѣмейство и иакъ по вроденитъ мѣстни обичаи и съ де-
монстрира съ своята завидност, било че членовете му сѫ по-
добрѣ обѣщани, било че на хорото и въ празничнитъ други
веселия и обичаи женската му челядь ще се кичи съ накити
на грѣдите, а мжжката — съ часовници на поясътъ. Видите
ли на хорото мома съ нанизи монети и момъкъ съ часовникъ,
това сѫ дѣца на по-заможни родители, заможность, каквато може
да бѫде въ такива условия за животъ изъ планините.

Чаушово си има черква и училище съ двама учители. Го-
дининътъ общински приходъ на общината му възлиза на око-
ко 6 хиляди лева. Това селце се слави въ цѣлата Станимашка
околия по говорътъ на селянитъ му. Дребното партизанство и
още много други пороци, каквите сѫ съ тѣй много наплодили и до-
били право току речи на гражданство изъ нашите полски на и дру-

ги планински села, въ Чаушово още нѣма. Патриархалността въ живота е още напълно спазена, но дали това ще биде още за дълго прѣме, не може се вѣрва, защото нѣкои стари Чаушовци се оплакваха, че пиянството почнало да се развива и въ тѣхното село, а тоя всенизвѣстен порокъ не остава безъ дань. И наистина, поплакътъ на тия стари хора бѣ правъ, защото ний вѣдохме да си починемъ въ една кръчма, която буквально бѣ натъпкана съ мжже, които личеха, че не бѣха само съ своите си глави.

Петровденъ е единъ отъ най-бѣлѣжитѣ празници въ християнските въ Родопите села, защото тогава почти всички курбетчи си спохождатъ домовете, за да прѣкаратъ лѣтните жеги въ своите родни планински кѫтове. Петровденъ, св. Недѣля, Илинденъ се празнуватъ по нѣколко дена наредъ, та горещи и цѣлъ почти юлий се прѣкарва въ празнично настроение и веселие. Въ Чаушово бѣхме на 30 юлий, втория денъ на Петровденъ. Мжетъ сигурно бѣха всички въ кръчмите, нѣкои жени и дѣца въ празнична прѣмѣна се навъртаха изъ дворищата и улиците, а моми и момци лошката подъ звуковете на гайдата народното хоро на площадъта прѣдъ общинското управление.

По носия, езикъ, тингъ, обичаи, по всичко и Чаушовці сѫ рууни. Бѣлитѣ калциуни съ черни гайтани на краката, чо се виждаха не само у женитѣ, но и у момитѣ, показваше, че носата, днепината култура не е още назърнала въ това дѣствено селце. Всички моми трошли на хорото съ притегнати на краката царвули, а момитѣ — съ голѣми бѣли навуща и съ грижливо обвити на тѣхъ черни вѣрви. Момитѣ носеха сплетени коситѣ си, съ възчерни кърни прѣметнати и съ висулки по краината имъ, а отгорѣ надъ челата стърчеха забучени китки отъ искусствени цвѣти. Пазухитѣ отирѣдъ на сукманитѣ имъ сѫ отворени, за да се вижда ризата, а отгорѣ на грѣдигѣ си много отъ тѣхъ носеха нанизи отъ златни монети. Прѣзъ челостите си имаха сребърни *сникжире*, а на шиятѣ — разноцвѣтни мъниста — *сѣнци*. Изобщо женската носия въ Чаушово е типична обще Родопска българска носия, но съ повече запазена самобитност. Момитѣ при голѣмитѣ си пояси носеха до единъ червени антериени елечета съ мъниста и копчета по краината. Тѣзи отлики въ междуката носия сѫ нови, прѣнесени отъ полските села. Напѣвигъ и съдѣржанието на нѣколкото хороводни пѣсни, чо можахъ въ разстояние на половинъ часово любуване на хорото да чуя, сѫ теже типични рупски, каквите въ селата Павелско, Малево, Хвойна и др.

Чаушовци сѫ здрави хора, по-здрави отъ много други въ Родопите села. Здравината имъ личи по тѣхното стройно, мускулесто тѣло и румена физиономия. Това тѣ дължатъ на хубавата планинска природа. Селото имъ се намира на открита поляна и на една надморска височина не по-малко както ка-

захъ по прѣди отъ 1200 метра. Но вжтрѣнно кѫщитѣ и улицитѣ имъ сж нечисти. Както всѣкждѣ въ Родопитѣ, а особено рускитѣ села, тѣй и тукъ иматъ оборитѣ за всички домашни добитѣкъ на най-долния етажъ на кѫщитѣ си подъ стаитѣ, въ които живѣятъ хората. Поради това, както улицитѣ, тѣй и дворишата, на и самитѣ жилища отдалечъ още задувватъ човѣка съ свои гѣ миризми и изпарения, чио се дигатъ отъ купищата торъ.

Отвѣнъ погледнато Чаушово има и хубаво мѣстоположение, и живописна гледка, обаче отъ двѣ пѣща страда то: липсва вода въ изобилие и лошо го брулятъ вѣтроветѣ и лѣтѣ, и зимѣ, тѣй като с на открита и изложена отъ всички страни поляна. Вода за пиене си доставяятъ отъ нѣколкото скудни чешими съ доведена изворна вода и кладенци. Тя е добра и студена, ала едва достатъчна за пиене. За воденица ходятъ чакъ въ Ерѣ-кюприя, два часа пижъ отъ селото. На единия край на селото на едно малко бѣрдо съгледахме двѣ полусрутени и изоставени вѣтърни воденици. Едната била частна, а другата строила община, но като не можала да работи, напуснали я. Грѣшката сигурно е въ майсторитѣ, чио сж я строили, а не другадѣ, както ме увѣряваше единъ селянинъ. Добрѣ би било община да се допита и потърси съдѣйствието на специалисти въ той случай и избави хората отъ трудъ и губене врѣмѧ да отиватъ за воденица часове далече. Та лѣтно врѣмѧ какъ и да е, ала зимно врѣмѧ Господъ знае какво ще е теглото, когато по тия лоши открити височини зафучатъ зронитѣ виялици и се затрупатъ пижищата съ прѣсни.

И говорѣтъ на Чаушовци е сжицински руски говоръ, каквъто е той въ селата Малево, Павелско, Хвойна и др. И тукъ звукътъ *и*—*ж* се произнася съ ударение съ низходещъ отгласъ на *a=i*^a, а безъ ударение *d'* по-ясно, *d'* по-тѣмно *a*, като *дъ^aрву*, *дарвѣрник*. Сломагат глаголъ тоже е *же^a*, а нѣкога и *ше^a*. Звукътъ *ѣ* съ ударение се изговаря на *я=iа*: *л'ан*, *м'асту*, а безъ ударение *ѣ=e^a*. Гърленитъ *к* въ края на думитѣ *сѣнке^a*, *лул'ке^a*, *майке^a* не търпи твърда гласна, но *л* не всѣкждѣ се изговаря меко, а твърдо въ мѣстоменитата, както въ Ахъ члебийски говоръ: *кълку*, *солжу*, *нольку*, а не *кбл'к'у*, *сбл'к'у*, *нбл'к'у*, както е въ руския говоръ. Тройственото мѣстоменение е съкратено: *сб*, *нб*, *тб*, *са*, *на*, *та*, мн. чис. *се^a*, *не^a* *те^a*, като *сб* *чул'к*, вмѣсто *сб* *чул'к*. Полугласната *и* не се изхвърля както въ руския говоръ, а се употребява както въ другите Родопски говори. Тѣй напр. казватъ *дойде^a*, *найде^a*, *Марике^a*, а не *дѣде^a*, *нѣде^a*, *Марике^a*. Ударението и синтаксичните форми сж сжи безъ никаква разлика Родопски.

Въ Чаушово маршрута нарушихме: намѣсто да продѣлжимъ за селото Ерѣ кюприя, ударихме прѣко за Югово, оттамъ вечерта да стигнемъ въ Нарѣченскитѣ бани, а на други денъ обратно прѣзъ Бачковския мѣнастиръ да се вѣрнемъ

въ Пловдивъ. По тоя път намъ прѣстоиеше до вечеръта ходъ три пъти по-голѣмъ отъ той до Еръ-кюприя, а за самия път изъ стрѣмните спускове особено. Чаушовскиятъ учитель М. има любезнотъ да ни изпрати до надъ селото, а единъ добъръ младъ Чаушовецъ дойде съ насъ да ни посочи пътя чакъ до нанадолнището за Югово, част и половина далече отъ Чаушово, па ни и прислужва по пътя. Къмъ два часа бѣхме въ южната половина на платото, тамъ дѣто започватъ висините и проложътъ на извѣстния Сливовъ долъ малко по-гориѣ отъ Бачковския мънастиръ. Тая част отъ Чаушовската поляна е малка вдълбнатина, блатлива и трѣвиста, цѣла потънала въ буйна сочна трѣва, която се напираше въ своя майски разцвѣтъ. »Това сж напитѣ чаире,« ни казва добриятъ Чаушовецъ. »Имаме и по други мѣста, ала тукъ сж най-многото, и ако тукъ стане съно, овчаритѣ ще има що да хранятъ зимасъ овцетѣ,« продължи той. Личеше по буйната трѣва, че искитѣ въртопии отъ вдълбнатината сж формени блата съ застояла вода, която нѣма кждѣ да се стича, но която по карстовия строежъ на мѣстото се просмуква въ почвата и варовикътъ. Такива блата изобилватъ по всички седловини на Родопските билѣ. Лѣтѣ тѣ сж чудно буйни съ трѣва и не знаятъ що съсуша, зимѣ сж покрити съ лебели прѣсни снѣгъ, а пролѣтъ и есенъ сж чисти кристални езера съ огледалена повърхнина.

Бѣхме вече на най-високата тѣшка, може се каза, на Чаушовската планина, повече отъ 1500 метра надъ морето. Спрѣхме се при единъ чуденъ изворъ по своята студена и хубава вода, каквито само на такава височина въ Родопите се срѣщатъ. На зелената морава, при единъ хоризонтъ необятенъ за окото и при една такава живописна поляна ний трѣбаше цѣли два часа да се боримъ съ стомаситѣ, додѣ ги насишимъ. Добриятъ Чаушовецъ дойде чакъ до тукъ, помога ни при накладване огъня, при печене *шишъ кебапъ*, на се знае и при яденето. Къмъ четири часа трѣбаше да се простимъ съ гостоприемството на това животворно изворче и да продължимъ пътя си, защото не бѣ малъкъ.

Слѣдъ половина часъ ходъ дойдохме въ свѣршека на поляната, отдѣто трѣбаше вече да се спущаме по ребрата, за да слѣземъ долѣ въ Еръ-кюприйската рѣка срѣщу селото Югово и отъ тамъ напатъкъ за Нарѣченъ. Тукъ отъ нанадолнището на платото окото се сковава прѣдъ чудната панорама, що се изпрѣчи на пътъ югъ. Всѣкаква умора, всѣкакви тежки мѫчения при такова магьосническо мѣсто се изгубватъ, забравяйки се и се струва човѣку, като че прѣвъ пътъ е стжиналь на този Божи свѣтъ. Да, нѣма по-велико нѣщо отъ величието на природата и по-хубаво отънейната хубостъ. А тя е толкова щедра въ излиянието си къмъ отечеството на българинътъ.

Ний се спрѣхме на рѣта и останахме като нѣми прѣдъ тая вълшебна гледка. Това сж южните ребра на Чаушовската

планина, които не съвсъмъ страшно, ала не и въ еднообразна форма се спускатъ долѣ въ единъ тѣсенъ проломъ, въ една бездна, по дъното на която едва се вижда тукъ-тамъ сребристия блѣсъкъ отъ отражението слънчево на пълзящата верѣдъ кичеста зеленина Еръ кюприска рѣка. Също и отъ срѣща съ сжиния строежъ, въ сжинти форми се спускатъ *Бѣлицкото плато* и *Пашалица*, чо идатъ отъ главното вододѣлно било. Верѣдъ зеленѣещи бърда, долини и проломи гледашъ, се издигатъ въ най-разнообразни форми висечи чуки, канари и скали. Прѣдъ насъ на единъ хвърлей е една такъвъ природна художнишка творба: верѣдъ спуснатото ребро на горния му край е кацната една малка околчеста полянка, цѣла потънала въ зеленина, а подъ нея голѣма червена скала на височина повече отъ 50 метра свѣршила долѣ въ тѣмно отъ храсталакъ долче. Самата тая скала като че съ брадва е разсѣчена отгорѣ надолѣ и по тѣмната ѝ брѣзда сѫ накацали като свѣщи стройни борички. Надъ поляната също такава скала, само че по-ниска и отъ голѣми бѣлвани камъни, небрѣжно струпани единъ възъ другъ и помежду си тежко полупокрити съ зеленъ храсталакъ, разрѣденъ и съ по-едри борчета и букове. На единия край помежду тѣзи бѣлвани се тѣмнѣе иѣнцо, въ то е пещера, голѣмината на която не се знае. Полянката, обкрѣжена и отъ трите си страни съ такива чудни висини, е една малка всѣчена въ реброто тераса и само отъ едно място се минава за нея. Ако иѣкогашния Прометей би билъ живъ днесъ, той сигурно би самъ пожелалъ тукъ на тая полянка да го приковатъ. Задъ тая полянка тѣкмо недъ рѣката се е издигната друга чука, наричана *Пилеща чука*, а до нея третя като въ букетъ втикната, наричана *Пустѣй*, значи, „пochакай да ме видишъ“: На изтокъ се виждатъ яроветъ и гребенъ на *Арпа гедикъ*, до него *Инзкая*, по къмъ югъ се издига въ висинето *Ениканъ тепе* съ съедния му *Чилъ тепе*, *Ижаретенитѣ* блата. Голитѣ и трѣвисти *картали* на югъ — всички тѣ редица върхове и платата по главното вододѣлно бilo, по което минава нашата граница. На западъ проломътъ на Чепеларската рѣка тежко се губи въ лабиринта стърчещи гребени и плати: *Юговскитѣ* височини, *Пашалица*, *Баба*, *Бѣла черква*, *Персенкъ* и др.

Слънцето завиваше на западъ, а намъ прѣдстоеше уморителенъ спускъ по козя пхтека долѣ за рѣката. Зехме си сбогомъ отъ добрия Чаушовецъ и се устремихме надолѣ изъ кривинитѣ. Подъ една грамадна червена скала, висока повече отъ стотина метра, още единъ пътъ се спрѣхме да се ионагледаме на чудния океанъ планински, който слѣдъ малко щѣхме да изгубимъ отъ очитѣ си, щомъ се спуснемъ долѣ. Червената скала бѣ величествена, грандиозна, а особено когато въ дъното ѝ се намѣришъ и не можешъ да изгледашъ строежа и височината ѝ дѣ и какъ се свѣршватъ. На всѣкждѣ изъ Родопитѣ като карстови планини се срѣщатъ такива издигнати бѣлъ варовникъ

скали съ червени бразди по челето имъ отъ слипането на дъждоветъ и разлагането на органическия по тѣхъ матери. Ка-
къвъ химически процесъ се извирши, та се боядисватъ таки-
ва варовити скали съ червенъ цвѣтъ, като че сѫ полѣни съ
кръвъ, нека обясняватъ това естественицитетъ, обаче въ тия без-
мълвни природни великаны народътъ е оставилъ вѣчни спомени
за своето тежко минало. *Червена стѣна, крънава стѣна, моминъ
каменъ, Нисѣтска чука* — ето имената на новечето такива ка-
ниари, всѣка една съ прѣдание за самоубита мома или млада
булка, която е приела самоволно смъртта, за да спаси вѣрата
и честта си отъ агарянеца, или пъкъ за хвърлени упорити
жертви, момци и моми, които не сѫ склонили да замѣнятъ
кръста съ полумъседа и т. др.

Слѣнцето бѣ току-речи на затѣзване, когато бѣхме долѣ въ
рѣката и оттамъ пакъ паново трѣбване да се катеримъ като ко-
зи изъ каменаци, за да пазѣземъ въ селото Югово и отъ него
уловимъ прѣкия путь за Нарѣченъ. Канили отъ умора слѣдъ
изминаването на новече отъ 50 километра путь и то пѣши съ
крака и мускули не призникали, въ 10 чаеа вечеръта едва се
довлачиахме въ банитѣ. Тамъ бѣхме скориризиранi отъ нѣржена пе-
стърва, вкусно яворовеко вино и любезно гостеприемство на
познати хора, освѣжени и отъ цѣлебната банска вода изново
забравихме току що миналите трудности и посрѣдиахме Мор-
фей като заклани.

На другия денъ вечеръта обратно бѣхме си вече во Илов-
адивъ съ маса впечатления изъ гиздавите Родопи.

Юлий, 1908 г.

Н.

Вѣсти изъ Одринско и Родопитѣ.

Тѣржеството на свободата.

Годината 1908 ще остане паметна не само въ живота на народитѣ,
които населяватъ турската империя, но и въ всемирната история. Единъ деспо-
тически режимъ, който цѣля петъ вѣка и иѣщо не знаеше, че е човѣника
месъль, честь, животъ и имотъ, режимъ, който непреръчно багрише пинъкъ
благодатната си земя съ човѣнска кръвь и кости, съ единъ магически за-
махъ на 11 юлий, т. г. наглежда да е изгубенъ все баязеватно. Радостъ-
та, както и изненадата въ този случай сѫ общи на цѣлото прославено чо-
вѣчество, а неизказанi сѫ тѣ за народитѣ въ Турция, отdfто само вошли и
стенания до сега се слушаха. Но най-голяма е радостта на българския на-
родъ, защото той и по жертвявѣ, които е далъ отъ толкова вѣкове, и по
борбата, която отъ единъ вѣкъ насъмъ водѣ, стои на първо място.

Като поздравяваме братата си българи въ владѣнието на Турция съ
зарята на свободата, ние имаме пълна вѣра въ тѣхъ, че ще водятъ борбата
и за въ бѫдеще въ своето отъ тий нататъкъ културно развитие, национално
улигане и вакрѣпване на конституционните свободи.

С.

**Числеността на населението въ Родостенския
и Галиполския санджаки.**

При написване малкия си очеркъ „Българи край Мраморно море“ въ 6 кн. V год. на „Родопски напрѣдъкъ“ имахъ на ръка салнамето на Одринския вилаетъ за 1898 год. Напослѣдъкъ ми попадна такова за 1900 (1317 турска год.), отъ което салнаме прѣвеждамъ посочените въ него данни за числеността на населението въ споменатите два санджака.

I. Галиполскиятъ санджакъ въ 1900 год. е ималъ 114.745 жители всичко и отъ двата пола, а по национални и народности раздѣлени тѣй:

	Турци	Гърци	Българи	Евреи	Арменци	Румъни	Всичко
1) Галипол. каза	10,226	19400	—	2117	1307	60	33120
2) Кешанска "	12,454	14198	2050	—	—	—	28702
3) Шарътъ къйс.	2,032	11887	—	—	—	9	11819
4) Миорефенска "	1,569	18255	—	—	—	49	19874
5) Едже абадска "	5,841	7810	—	—	—	80	13,31
Сборъ	32522	71551	2050	2117	1307	198	114745
II Родостенски санджакъ	—	—	—	—	—	—	—
1) Родостен каза	14011	19302	—	—	7596	978	41827
2) Малгарска "	13774	12920	3970*	—	—	2232	32896
3) Чорленска "	13954	7579	811	797	1486	996	25123
4) Хайреболска "	12101	3497	422	—	90	3952	20060
Сборъ	53840	43298	5203	797	9172	8158	119906

*) Въ това число влизатъ 567 ж. унияти българи.

Сравнени изчисленията въ двѣте салнамета между 1898 и 1900 год. има едно общо нарастване на населението въ Галиполския санджакъ съ 16896 жители, а въ Родостенския съ 6229 ж. или всичко въ двата санджака 23125 ж. прѣзъ 1900 год. повече отъ 1898 г. Това нарастване дава единъ процентъ съ около 10% или 100‰. Увеличението е за смѣтка на гърците. Ако той скокъ бѣ направенъ за турците, имаше причини на прѣвъ по-гледъ да го сиравдаятъ, а тѣ сѫ въ постоянното заселване турци мюджиди на България, Критъ и други страни въ Одринския вилаетъ. Това увеличение на гърците е особено характерно за Галиполския санджакъ, който въ 1898 год. е броилъ 62057 ж. гърци, а въ 1900 г. 71551 ж., т. е. съ 9404 души повече и то въ двѣ години.

За българското население въ тѣзи два отдалечени санджака ето що ни даватъ турските официални данни: въ 1898 год. въ Галиполския санджакъ е имало 1807 ж., а въ 1900 год. 2050. Въ Родостенския вилаетъ санджакъ въ 1898 год. сѫ посочени 2970 ж. българи, а за 1900 г.—5203 ж. въ това число и 567 унияти. Тѣзи числа показватъ само езархисти българи, които по официаленъ редъ прѣзъ турската властъ сѫ подчинени подъ езархийската духовна властъ. Тѣзи изчисления лишени щъ показватъ, съ каква вѣра трѣбва да се приематъ турските официални статистически данни, а особено кога е въпросътъ за числеността на населението по народности.

По българското черковно дѣло
въ Одринско.

— 26 —

Въ сегашните административни граници на Одринския вилаетъ, който има 6 санджака съ 32 каази, българското население въ черковно отношение състави една епархия, Одринска, съ седалище митрополитско. Одринъ, сръдца на гръцки епархии, всички управлявани отъ титуляри митрополити съ брати, а именно: 1) Одринска, 2) Кърклисийска, 3) Созополско-Василевска, 4) Орта-кьойска, 5) Димотишка, 6) Дедеагачка-Еноска, 7) Гюмюрджинска-Мароийска, 8) Ксантийска съ острова Тасосъ, и 9) Малгара-Кешанска. Българската епархия е броила 200 черкви, 20 параклиса и около 250 свещеника¹⁾ до 1903 г. Отъ време на окупационното руско управление въ Одринъ на чело на българското черковно дѣло стоя титулярен митрополитъ, въ началото пръвсвещения Синесий, следъ него поочнилия Пелагонийски Евстатий, а отъ 1889 год. епархията се управлява кога отъ архимандритъ, кога отъ свещеници, и отъ тогава постои и черковните работи на българското население не отиватъ успѣши. Отъ 1900 година обаче настъпва на управлящия Одринската епархия турска властъ по един или други причини не допушта никакви обиколки вънъ отъ Одринъ, а всички разбира, колко страдатъ черковно-училищните работи на българското население отъ това. Не е сега ни врѣме, ни място да разчепявамъ подробно тоя боленъ въпросъ къмъ замързнатъ духовни и национални интереси на българското население въ Одринско, така вътъ настъпватъ въ всѣко отношение. Напомнямъ само толъкъ, извѣстенъ дѣто трѣба, и молимъ съ. Екзархия да не изпушта случая и постави титулярен митрополитъ въ Одринъ, който, следъ раждането му въ епископски чинъ досегашния управляющъ и заминаващъ му за една вдовствующа къмъ Македония епархия, остана съвсѣмъ вътъ. Мислимъ, че 20 годишно небрѣжно отнасяне къмъ едно половина на цялото българско население, което трѣба да се моли въ своята родна черква и националенъ духъ, е иѣзиного да се остави и за въ будеще такъ. Неуже ли то не изкупи десетоно една по-добра участъ, едно по-братско внимание, едни по-бѫднишки грижи, отдвѣто трѣбаше?

С.

Графъ Николай Павловичъ Игнатиевъ
1828 † 1908 год.

На 21 юни т. г. въ Босибродъ при Киевъ угасна за влаги една бѣлѣжита звѣзда отъ славѣнското небе — поочниль съ въ дѣлбока старостъ добръ познатиятъ въ славѣнския земи и въ европейския дипломатически свѣтъ графъ Николай Павловичъ Игнатиевъ. Името на тоя великанъ русинъ, съ когото има право да се гордѣе обширната руска земя, за вѣчни врѣмена е свързано и съ историята на българския народъ. Посветенъ отъ младиннитѣ си още въ военното и дипломатическо поприще, графъ

1) Днесъ това чисто значително е лахалено по причини твърдѣ извѣстии. [Много черкви стоятъ затворени, защото свещениците единъ бѣха по затворитѣ, други емигрирали, а други черкви са прѣвзети отъ гърци].

Игнатиевъ къмъ 68-тѣ години отъ миналия вѣкъ зае постътъ руски посланикъ въ Цариградъ.

Тукъ той свари въ разгаръ си самоподвржената борба, що българскиятъ народъ водѣше съ цариградската гръцка патриаршия за своето избавление отъ фенерското духовно иго. Чистото и благородно сърдце на тоя български русинъ стана отзвукъ на всичко, що тегише на българския народъ. И отъ този гравъ послѣ графъ Игнатиевъ не само обикна нации народъ но и вложи всичко, що можеше, за неговото добро, за неговата свобода.

Слѣдъ благополучното разрѣщение на черковния вѣирбъ настъпиха други по сѫдбоносни моменти отъ нашия животъ, това бѣ априлското възстаніе, а слѣдъ него послѣдвалата освободителна война, на която краятъ тъй българско завѣрши по-бѣдоноснитѣ руски войници, а незабравимиятъ графъ Игнатиевъ запечати въ Санъ-Стефано. С. Стефанска България, това е дѣло на този велики русинъ, това е завѣтъ, който на всични времена ще бѫде дълбоко врѣзанъ въ сърдцето на всички българини, дѣто и да бъде той.

Смъртта на графъ Николай Павловичъ е всебългарска скърбъ и въ земите, що сладка надежда крѣни отъцествия духъ на българина задъ Рила и Родопите. Тя е скърбъ и на цѣлото славянство, за единицето и моцта на което покойниятъ графъ прѣзъ цѣлия си животъ неуморно е принасялъ, що е могълъ и като дипломатъ, и като частно лице, и като постояненъ членъ и 20 годиниенъ прѣдсѣдателъ на Славянския Благотворителенъ комитетъ въ Петербургъ.

Вѣчна память и миръ на праха на този български благодѣтель и всеславянски ратникъ.

С.

К. О. Радченко
20/V 1872 г. † 22/IV 908 г.

•••••

На 22 миналия априлий т. г., се е поминалъ въ разївѣта на своята възрастъ ординарниятъ професоръ по славянска филология при Нѣжинския историко-филологически институтъ въ Росия г. Константинъ Феодоровичъ Радченко.

Покойниятъ е роденъ на 20 май, 1872 год., въ 1890 съ златна медаль свѣршилъ I Киевска гимназия, а въ 1894 тоже съ отличие завѣршилъ историко-филологически факултетъ при университета »Св. Владимира.« Още отъ ранни години той проявилъ своите дарби и привлѣкълъ вниманието на своятъ професори-слависти. Въодушевенъ съ голѣма любовъ къмъ науката, соб-

ствено прѣдмета си — славистиката — и извѣниро трудолюбивъ, покойниятъ още като студентъ захваналъ своята учёна книжовна дѣйност, поради което той е билъ оставенъ при университета да се приготвя за професоръ по славѣнска филология. Въ 1895 год. младиятъ Радченко блѣскаво издѣржалъ своя магистарски екзаменъ и получилъ учена командировка първо въ библиотеките въ Москва и Петербургъ да проучи иѣкони стари рѣкописи, а послѣ и задгранициа въ славѣнските земи. Той е споходилъ въ това време Вѣна, Прага, Сърбия, България, Македония и Атонъ, дѣто се запозналъ съ мнозина видни професори-слависти, прѣгледалъ и изучилъ много древни рѣкописи въ библиотеките и монастирите, интересувалъ се съ състоянието на науката и книжината въ славѣнските земи и лично се запозналъ съ иѣкони любопитни говори. Прѣзъ мѣсецъ май 1898 год. покойниятъ, следъ като бѣ посѣтилъ Рилския манастиръ, Софийската и Пловдивската народни библиотеки, една седмица прѣкара и въ иѣкон села въ Родопите, дѣто иска самъ лично да се запознае съ свойщините на Родопските говори.

Тая обиколка даде обиленъ материалъ на покойния, разшири неговите и тѣй общирни познания и породи у него много нови идеи и въпроси за разработване въ славѣнската наука. Слѣдъ затѣнането си въ Русия въ 1900 г. извѣстниятъ вече въ учения свѣтъ Радченко билъ назначенъ приватъ-доцентъ по катедрата на славѣнска филология въ Киевския университетъ, а отъ 24 май 1901 год. му повѣрили катедрата по руската словесность при историко-филологическия институтъ на кн. Безбороцко въ градъ Нѣжинъ, дѣто прѣзъ миналия априлий го заварва неумолимата смърть.

Тихъ, благъ по душа, извѣниро скроменъ, а необикновено работливъ г. Радченко, макаръ и измѣчванъ отъ една лютъ болестъ — туберкулоза — въ малко време отъ своя животъ даде много иѣщо на славѣнската наука и въ скоро време му спечели извѣстност и уважение въ учения свѣтъ. Неговиятъ трудъ „Религіозное и литературное движение Болгаріи въ епоху передъ турецкимъ завоеваніемъ“, печатанъ въ Киевския университетски извѣстия въ 1898 г., сж най-добро доказателство, колко голѣма е загубата на славѣнската наука съ толкова ранната смърть на г. Радченко!

Освѣнъ споменатия по-горѣ бѣдѣжитъ трудъ на тоя прѣдеврѣменно загиналъ учени славистъ, той постоянно е сътрудничилъ съ своите учени изслѣдвания и въ най-видните руски журнали, каквото „Журналъ Министерства И. Просвѣщенія“, „Извѣстія Отдѣленіе рускаго языка и словесности“ и др. Тамъ интересуващи се читателъ ще срѣдните и много рецензии, критики и съобщения на Радченко изъ областта на славистиката.

Ето още иѣхон отъ бѣдѣжитите учени работи на покой-

ний, за нѣкои отъ които сж помѣстени малки рецензии и библиографични свѣдѣния и въ »Родопски Напрѣдъкъ.«

а) Доситеи Обрадовичъ и его литературная дѣятельность. 1897 год.

б) Отчетъ о занятіяхъ рукописями въ библіотекахъ и другихъ учрежденіяхъ Москвы и С. Петербурга въ тече-
ние сентября и октября. 1896, 1898 г.

в) Замѣтки о нѣкоторыхъ явленіяхъ фонетики Рупаланскаго нарѣчія. 1898 г.

г) Изложеніе Варлаамовихъ и Такинцовихъ злочестій не подобныхъ. 1902 г.

д) Замѣтки о нѣкоторыхъ рукописяхъ Филиппопольской Го-
родской библіотеки. 1903 г.

е) »Епистолія о недѣлѣ« по Филиппопольскому и Бѣлград-
скому спискамъ. 1904 г.

ж) Замѣтки о пергаменномъ сборнике XIV вѣка Вѣнскай
Придворной библіотеки. 1904 г.

з) Апокрифическое житіе самарянки по прологамъ Бѣл-
градской Народной библіотеки. 1906 г.

и) Замѣтки о рукописяхъ, хранящихся въ болгарской ми-
трополії г. Скопья, съ приложеніемъ службы Константину Фило-
софи по среднѣ-болгарскому списку XIII в. 1907 г.

к) Малозѣбестное сочиненіе Евтимія Зигабена, трактую-
щее о богомилахъ. 1902 г.

л) Замѣчанія относительно отдѣльныхъ мѣстъ книги Іоанна
Богослова по списку, изданному Цѣлигеромъ. 1904 г.

м) Къ вопросу объ отношеніи апокрифовъ къ богомиль-
ству. 1904 г.

н) Видѣніе пророка Исаіи съ пересказахъ катаровъ-бого-
миловъ. 1606 г.

Много цѣнни за славѣнската наука и частно за нашето
мишто сж трудовете на покойния по апокрифата книжника на
богомилството.

Миръ на праха му.

С.

Малки вѣсти

по фолклора и славициката изъ славѣнските страни.

Въ бр. 829 и 830 отъ 6 и 7 миниалия августъ, т. г., на в.
Россія» извѣстнія руски публицѣстъ г. А. Башмаковъ е
обнародвалъ подицтиникъ «Народности Македоніи»,
въ който дава слѣдните изчисления за трите вилеята (Солун-
ски, Битолски и Скопски) по народенаселение: 1) Християни
1,492,247 жители, 857,738 ж. мусулманъ, 68,040 ж. евреи, венч-

ко 2,418,025. По народностъ: а) българи християни 1,099,737 ж. б) българи мусулмани (юноши) 146,803 ж., стрбн 72,399, всичко 1,318,939 славѣни. Други народности: а) турци 494,964, гърци 221,631, албанци 160,812, ромъни 73,589, евреи 67,840, цигани 55,597 и разни 24,847.

Старопечатныя славянорускія изданія изъ западно русскихъ типографій XVI — XVIII вѣковъ. А. И. Миловидовъ, Москва 1908 год.

Тая книга е издание на «Императорское Собрество исторіи древностей русскихъ» въ Москва и съдѣржа пъленъ описъ на всички издания, излѣти въ западно рускитѣ печатници, дѣто първоначално се е появило руското книгопечатане и оттамъ прѣминало въ Москва.

Юбилей. Професоръ Ватраславъ Ягичъ, прочутиятъ славистъ и ученъ, поради напрѣдналата си възрастъ, се е оттеглилъ отъ катедрата по славистика, която дѣлги години достойно е засмалъ при Виенския университетъ. Многобройнитѣ му почитатели по случаи 70 годинината отъ рожденето и поради голѣмитѣ заслуги, които почетениятъ юбиляръ е принесъль въ всеславѣнската наука, сж му поднесли своитѣ благопожелания и почитания.

Въ бр. 6 т. г. на „Университетскія изѣбетія“ въ Киевъ сж помѣстени XXXVII — XLVI глави, съ които се завършва първата серия на „Новые труды по источниковѣдѣнію древнерусской литературы и палеографіи“ отъ проф. В. Н. Перетцъ.

Г-нъ В. Врадий въ С. Петербургъ съ издалъ книгата „Географическій, етнографическій и экономическій очеркъ Амурской области.“

Издаденъ е „Letopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti za god. 1907, 22 svesak,“ въ Загребъ съ некролози—биографии на починали видни славѣнски учени и богатъ библиографически указателъ.

Книга XIII, свезка 1 отъ т. год. на „Zbornik za narodni život i obicaje južnih slavena“ издание на Юго славенската Академия въ Загребъ, има следното съдържание: За пародийнѣ гатачки отъ Андрей Гаврановичъ, **Народни животъ и обичай въ Пригоре** отъ Ватрославъ Божичъ, **Храна и съдове въ Речката нахия въ Черна гора** отъ Андро Йо-вичевичъ, **Кръстно име** отъ Иво Салковичъ, **Вукодлакъ**, отъ Владимиръ Ардзичъ, и разни други малки приноси.

Прѣзъ т. год. въ Петербургъ е изтѣзла интересната книга на Сергей Штейнъ — „Славянски поети“⁴ съ кратки биографски бѣлѣжки и характеристики на видни изъ славенските народни поети.

Zivot i obicaj Muslimana u Bosni i Hercegovini, napisao Antun Hangi, Сараево, 1907 г. 242 стр. второ издание съ илюстрации.

Тая цѣнна книга е раздѣлена на два дѣла. Въ първия дѣлъ се разглежда изобицо живота на босиаците отъ гледище, чо е внесъ мюхамеданския култъ у тѣхъ, а въ втория дѣлъ — домашния имъ битъ, обичаи и повѣрия.

Народни умотворения изъ Одринско и Родопите.

•••••

I Народни баяння

Отъ с. Широка лѣжа,
записалъ Дойчо С. Каровъ, учитель

1. Баянѣ за уроки.

а) Издѣла ѹ змиѧ усойнѣца ут склонуватъ каминеа, ут дреануватъ кортина, с единъ бку вѣгениу и eas другу бгнену. Пукналу са ѹ вѣгениу, та угасилу или погледъница,¹⁾ или помълъца.²⁾

б) Замѣч.ла са ѹ чорна бѣца да са єагни, та ea вѣгатъ чорнокъ и блецицъ,³⁾ и турецъ и болгаръ, та нѣ ѹ уручѣала.

и) Тарчай, кучеа ваз езди, идъсъ тиква на г. . . ,
погренала са и тиква на, погренала са ўрукъ.

г) Труница бракеа насъбат свинеа сас дечак пра-
сеата. Фрипнал валкъбат, та зоал едиоту, съкиса ут
бсем едиот, ут сегем, ут ишес, ут пек, ут четъръ, ут
три, ут дие, ут садио едиоту, та из устаниду ни-
какву. Едип'са брат бил к'раф, та из йгел, дру-
г'га куц, та изъ мужил да вар'ви, трек'са била глух, та
изъ чул. Да излѣзат ўрукитъ.*)

Слушани отъ Типа Гайдарска, 1908 год.

2. Баяне за уплаха.

Прѣполага се, че пѣкъ е заболѣть отъ уплахах,
или пѣкъ се е уплашилъ и ѿ то да се изпрѣвав-
ри поболѣването му, постживать тый: баянката, обик-
новено стара жена, зема едно вѫже, зала я единия
му край и го мѣри отъ лакътя до прѣститъ на ржка-
та. Като се свѣрши вѫжето на другия край, сигурно
ще остане отъ края и ѿто, което недостига до лакъ-
тя. Тоя недостигъ е разстоянието, съ което сърдцето
на болния се е отмѣстило отъ своето си място. Баян-
ката тога а подава вѫжето къмъ болния и го повръ-
ща къмъ себе си до тогава, додѣто три пъти повтори
тѣзи думи: „Излѣал еа (името на болния) на пѣакъ,
на карстуноакъ и с'даднал да плачъ. Излѣала ѝ свѣтѣ
Бугрѣдъчкеа и гу пѣта: Отъ съдѣни и плачъни тува? —
Как да пъ сегъ и да пъ плачъ, га мъндѣ турци
вайвѣда, та са упѣашух и мъ са сдѣрцеа измѣастъ. —
Мѣлъчъ, мѣлъчъ, нѣмбѣй плака, еа ща сдѣрцъ да тъ
намѣасть.“

Слушана отъ сѫщата.

3. Баяне за оздравяне поболѣлъ се човѣкъ отъ магия.

Нѣкой си линѣе, не е ни здравъ, ни боленъ, прѣ-
полага се, че му сѫ сторили душмани матия. Такъвъ

*.) Първите двѣ баяния сѫ за хора, а послѣдното е за добитъкъ, ко-
га урочаса.

болникъ отива по рѣката и намира виръ, дѣто водата му да се кърти къмъ лѣво. Болникътъ пиива на три пѫти отъ вирътъ, омива си ръцѣтѣ и лицето, посега загребва съ шепа вода отъ вирътъ и на три пѫти я прѣхвърля назадъ надъ главата, като изговаря: „Кутату са убогиъ, саса вѣда да са варти нѣхдесну, тугаф и у мен' да устаниш маг'истра.“

•••••

**Рѣчникъ съ обяснителни сѣлѣжки на нѣкои думи.
звукови промѣни и форми въ народните умотворения.**

1. Гиг'еъдъща, отгл. ежъ, увелич. хора съ зли ногледи и съ лоша срѣща. Ізвѣане въ магическата сила на окото, на лошъ ногледъ, който причинява зло, къмъ когото се устреми.

2. Помъслъща, отгл. ежъ, увелич. хора съ зли мисли, хора които си туратъ на умъ да сторятъ какво и да е зло другиму.

3. Блеъщокъ, прпл. отъ плачътъ лъци. Човѣкъ съ огненъ ногледъ, който има тайствена сила да прогонва зли духове.

РОДОПСКИ ИЗДАНИЯ.

У авторъ-издателя Ст. Н. Шишковъ въ гр. Пловдивъ се намиратъ за проданъ:

1) **Устово**, описание, стр. 52, Пловдивъ, Централна печатница Ед. Дионне, 1885 г. цѣна лева—60 ст.

2) **Животътъ на българите въ Срѣдна Родопа**, Центр. печатн. Ед. Дионне, Пловдивъ, 1886 год. цѣна л. 1. —

3) **Родопски старини**, сборникъ отъ обичай, суевѣрия, пѣсни, пословици, описания и пр. на Родопскитѣ жители стр. 32, кн. I, 1887 г. — 40

4) **Родопски старини**, II кн., 1888 год. — 80

5) **Родопски старини**, III „ 1890 „ — 80

6) **Родопски старини**, IV „ 1892 „ — 60

7) **Славиеви гори (Родопа)**, мѣсечно списание, кн. I, II, III, IV, V, VI и VII, 1894 г. „ 4 —

8) „**Родопски напрѣдъкъ**“ илюстровано списание за наука, обществени знания и народни умотворения година I — 12 кн. 1903. Цѣна 4 лева.

„ II — 10 „ 1904. „ 4 „

„ III — 6 „ 1905. „ 4 „

„ IV — 6 „ 1906. „ 4 „

„ V — 6 „ 1807. „ 4 „

заедно съ премиите:

а) Срѣдно-Родопски български сборъ, изящна цвѣтна картина.

б) Изъ Бѣломорската равнина, пѣтни бѣлѣзки и впечатления.

в) 5 илюстровани карти съ Родопски пейзажи и носии.

Който купи отъ всичкитѣ заедно по едно год. течenie, отстѣжватъ се за 24 лева. Отдѣлно пѣкъ само 5-тѣ годишни течения на „Родопски напрѣдъкъ“ заедно съ премиите се даватъ за 20 лева съ пощенскитѣ разноски.

НАРОДОУЧНОТО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

===== „РОДОПСКИ
НАПРѢДЪКЪ“ =====

отъ

1 септември започва VI година и прѣзъ тече-
ние на 1908/909 учебна година ще излиза всѣки мѣ-
сецъ, освѣтъ лѣтнитѣ юлий и августъ.

„Родопски Напрѣдъкъ,“ и за напрѣдъ ще бѫде
чисто народоучно списание, както и до сега, но съ
обширенъ обсегъ: цѣло Одринско и Родопите. При
настѫпилата политическа промѣна въ Турция „Родоп-
ски Напрѣдъкъ“ се надѣва да даде било въ закрѣ-
глени научни монографии, било въ сбирки отъ мате-
риали по езика, бита, народното творчество, геогра-
фията, поминъка, обществения животъ и пр. и за ония
задълни и незнайни бѫлгарски покрайнини изъ Одрин-
ско и Родопите, въ които до сега бѣ невъзможно да
се проникне.

Освѣтъ 10-тѣ книжки прѣплатиши съ абонати
ще получатъ и **безплатна премия: Цвѣтна колорирана
картина въ размѣръ 40 см. на 30, представяюща
редка историческа старина и пейсажъ изъ Родопите.**

Годишна цѣна:

4 лева въ България, 1 бѣло меджидие въ Тур-
ция и 6 франка въ чужбина.

Всичко, що се отнася до списанието, се отправя
до редакторъ-издателя **Ст. Н. Шишковъ**, учителъ въ
мъжката гимназия въ Пловдивъ, Bulgarie.

